

Şadət CƏFƏROV,
iqtisadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və Jurnalistlər
Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazıqlar Birliyinin üzvü

Həyat amansızdır - deyirlər. Ancaq nə qədər amansız olsa da, axı həm də həyat yaşamaq yoludur. İnsanlar həyatdan doymur, bezmir, yaşamaq istəyir.

Söz yox ki, həyatda izi qalan, cəmiyyətə mənəvi zənginliyi ilə işıq, nur bəxş edən insanları ölmüş hesab etmək düzgün olmaz. Çünki yaşayan əməllər sahibinin xatirəsini uzun müddət qoruyur. Belə bir deyim də var ki, hər kəsin ömrü onu axırıncı xatırlayana qədər davam edir. Yəqin ki, bu sadəcə bir insan kimi yaşayıb dünyadan ötmüş insanlar üçün deyilib. Amma kitabları, əsərləri dəyərli fikirlərinin sözlə çevrilməsi ilə xəzinələr yaratmış insanların asanlıqla yaddan çıxıb getməsinə kim inana bilər? Mənim öz düşüncəmə görə də elm adamları, söz-sənət adamları əbədiyaşarı insanlar sırasındadır. Nizamının, Nəsiminin, Füzulinin, Vaqifin, Aşıq Ələsgərin, Səməd Vurğunun... və digər insanların özü ilə əbədiyyətə yol gədən böyük söz-sənət adamlarının ölümündən necə danışmaq olar?

Görkəmli şair Hüseyn Kürdoğlu çox maraqlı adam idi. Mən dəfələrlə demişəm axı, söz-sənət adamları ilə həmişə sıx ünsiyyətə olub. Mənim sözlüm-söhbətim daha çox şairlərlə tuturdu. Şairlərin öz şeirlərini onların dilindən eşitmək və səslərinin yaratdığı təəssüratla doğmaşmaq insanda xüsusi bir məmnunluq doğurur. Hüseyn Kürdoğlu da belə idi. Digər görkəmli şairlərlə birgə onu da çox dinləmişəm. Sonralar Hüseyn Kürdoğlunun faciəyə şəkildə həlak olması xəbəri də mənə acı təəssürat doğurdu. Onun qardaşı, görkəmli alim Şirindil Alışanlı ilə də münasibətlərimiz vardı. Xüsusilə "Elm" nəşriyyatının direktoru işləyərkən Şirindil Alışanlı onların mətbəəsində yaranan problemlərlə bağlı dəfələrlə müraciət edib. Texniki nasazlıqları aradan qaldırmaq gücündə olan mütəxəssislər istəyib. Mən də məmnunluqla bacardığım köməyi əsirgəməmişəm.

Hüseyn Kürdoğlu haqqında çəkilmiş filmə baxarkən bu qardaşların doğma yerlərdə, təbiətdə, dağ bulaqlarına vurğunluğunu bir daha hiss etdim. Hər kəs doğulub-böyüdüüyü torpağa mənəvi bağlılığı ilə daha güclü olur. Və nəhayət, indi də daha bir xəbər...

Azərbaycanın ədəbi-elmi ictimaiyyətinə çox kədərli bir xəbərini yayılması sarıtdı. Görkəmli filoloq-alim, estetik, prinsipli insan, orijinal karakter sahibi Şirindil Alışanlı uzun sürən xəstəlikdən sonra vəfat etdi. Əlbəttə, heç istəməzdik ki, bu qeydləri belə kədərli notlarla paylaşım.

Hüseyn Kürdoğlunun 80 illik yubileyi ərəfəsində dostum Əli Rza Xələfinin "Bir ayrılıq odu var" çox maraqlı bir poema-eposunu nəfis şəkildə çap etdik. Kitab iki hissədən ibarət idi. Birinci hissədə poema-epos, ikinci hissədə Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığı ilə bağlı ədəbi-publisistik məqalələr verilmişdi. Bu kitabı oxuyan hər kəs

ƏBƏDİ İZLƏR, YAŞARI SÖZLƏR "QARDAŞIMDAN QALAN DÜNYA" (POEMA-ETÜD) ƏSƏRİ ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

Hüseyn Kürdoğlu və Şirindil Alışanlıın xatirəsinə ehtiramla

həm poetik hissədə, həm də ədəbi-publisistik bölmədə görkəmli şair Hüseyn Kürdoğlunu və onun qardaşı məşhur alim Şirindil Alışanlı daha yaxından görə bilər. Bu kitabın daha bir möhtəşəm ədəbi qəhrəmanı da elə Laçın dağlarıdır. Azərbaycanın həm təbiət, həm də yaşayış məskəni kimi incisi olan Laçın şəhəri, bu şəhərin söykəndiyi möhtəşəm dağlar kitabda sonsuz sevgi ilə tərənnüm olunub. Onu da deyim ki, kitab nəşr olunanda Şirindil xüsusilə maraqlanırdı. Kitabın necə, hansı tərtibatla nəşr olunacağına da diqqət göstərirdi. Kitab ərsəyə gələndə qədər bizim beləcə ədəbi-mənəvi ünsiyyətimiz davam etdi.

Kitab çap olunan sonra "Bir ayrılıq odu var" poema-eposu ilə bağlı ədəbi düşüncələrimi də yazdım.

Bu poema-eposun maraqlı quruluşu var. Sanki Azərbaycanın görkəmli söz-sənət adamları hamısı bir

yere yığışib dünyanın gəldi-gedəri, həyatın gözəllikləri ilə bağlı düşüncələrini bölüşür. Şübhəsiz, böyük söz-sənət adamlarının bu ədəbi məclisində Hüseyn Kürdoğlunun ayrıca yeri var. Hər kəs onun ölməz poeziyası ilə bağlı fikirlərini bölüşür. Bütün bunları Əli Rza Xələfli çox incə, kövrək ruhlı lirik duyğularla verib. Əlbəttə, bu poetik məclisin ovqatında şairin öziz qardaşı Şirindil Alışanlıın da öz yeri var.

Onu da deyim ki, bu poema-eposun maraqlı janr xüsusiyyətləri də var. Bu əsərdə hər bir hissə ayrıca bir poema-etüddür. Janrın, yəni poema-etüd janrının Əli Rza Xələfli dövrümüz üçün çox dəyərli yaradıcılarından biridir. "Dağlarda duman qaldı" silsilə poemalarında, "Yaddaş yangını" əsərində belə etüd-poemalar oxucular tərəfindən maraqla qarşılanıb.

"Bir ayrılıq odu var" poema-eposunun "Qardaşımdan qalan dünya" adlı poema-etüd hissəsi ilə bağlı fikirlərimi bölüşmək istərdim. Çünki bu hissədə müəllif Şirindil Alışanlıın həyat, cəmiyyət, Hüseyn Kürdoğlu

yaradıcılığının taleyi, onun öz həyatı ilə bağlı düşüncələri yer alıb.

Əlbəttə, ustadlar demiş, bizdən ayrı düşənlərə ehtiram borcumuzdur. Elə təkcə bu hissə haqqında söhbət açmağımla həm Hüseyn Kürdoğlunun, həm də Şirindil Alışanlıın xatirəsinə ehtiramımı bildirmiş olaram.

"Qardaşımdan qalan dünya" adlı poema-etüdüün ayrı-ayrı hissələri maraqlı poetik ölçülərlə verilib. Bu da oxucuya imkan verir ki, müəllifin poetik düşüncələrini yorulmadan ruhuna əxz edə bilsin. Birinci üç bənd tam ayrıqlı obrazının ədəbi-fəlsəfi mahiyyətini əks etdirir.

Ayrıqlı od qaladı, ruhumu ütüb keçdi,
Aldı məni hədəfə, qərəzə tutub keçdi.
Yaman vəfasız çıxdı, küsüb getdi gəncliyim,
Gördü qocalıq gəldi, cavanlıq ötüb keçdi.

Təhnalıq üreyimə, qəlbimə sirdaş olar,
Ögey-ögey ağrımlar canıma qardaş olar.
Sovurar günlərimi dövrəminin əleyi,
Nələrəm qalar mənə, nələrəm çıxdax olar.

Götürmək istəmədim neçə dərdi, ağrını,
Öz dərdimin ağrısı göynərdədi ağrını.
Ustadlardan qalandı, əmanət olub mənə,
Dedilər, varislərin çəkər mərdi ağrını.

Bundan sonra müəllif sanki yazmağa başladığı mövzunun ağrısını və ağırlığını yaxşı dərk edir. Sanki yazmağa davam etmək üçün tərəddüdlər də onu sıxmaqdadır. Bəs o, bu tərəddüdü düşüncələrdən necə xilas olsun? Çünki elə başlanğıcdaca hiss olunur ki, o ruhən təkdir. Hüseyn Kürdoğlunun ruhu ilə birləşmək istəyir. Ona doğma olan insanları danışırdımaq niyyətindədir. Ancaq bunun üçün görək varlığına hopmuş olan ağrı-acılardan xilas ola bilsin, onun varlığına bir nikbinlik hakim olsun. Beləliklə o, tərəddüdlərdən də xilas olar, yaradıcılıq ağrı-acılarını da zəhmətin bəxş etdiyi fərəhə tabe tutar. Bunun üçün çıxış yolu tapır. O, tanrıya müraciət edir. Və bu müraciətlə varlığına çökmüş olan ağırlı-acılı duyğuları da, deyəsən, dəf etmiş olur.

Söz yox, onun yazmağa istədiyi mövzu ağırdır. Onun təbiətini kədəre qərq edir. Onun üçün dağların sevdalısı qartal vurulubsa, zirvəyə qalxa bilmirsə, bu onun təbiətində yarasının qanı kəsməyən bir göynəm yeri açıq. Maraqlıdır ki, o, qartal dağların məcnunu adlandırır. Çox qərribə, yandırıcı obrazlar diqqətimizi çəkir. Varlığına hakim olan mənəvi yaraların güllüyünü, güllərlərini ele təsvir edir ki, oxucu da müəllifin yanğısından kənarada qala bilmir.

Bəli, zirvələrin məcnunu qartal vurulubsa, Səməndər odda yanırsa, necə uzaqdan dayanıb seyirçi bir bigənəliklə bu mənzərəni müşahidə etmək olar:

Ey Tanrım, göndər gəlsin, nəyin var sinəmə üstə,
Sinəmə elə meydana - haqqım yox, dinəmə üstə.
Qalaq-qalaq dərdlərin elə zirvə yaradıb,
Gərək uçam səmaya, göylərdən yanəm üstə...

Gördüm dərdin zirvəsi, uca taxtı qurulub,
Ağrıdan gələnlə ağrı axıb, axıb durulub,
Baxır çarpaz dağlardan al-qanı süzə-süzə,
Zirvələrin Məcnunu - qoca qartal vurulub.

Sinəmə üstü gül-güldü, süsən, sünbülüm yoxdu,
Xəzən vurmuş bir bağam, bülbülüm, gültüm yoxdu.
Düşmüşəm bir ocağa, yanam, Səməndər olam,
Kül altından diriləm, yanram külüm yoxdu.

Ovvəli 10-cu səhifədə

Neyləmək olar? Şair tənəyyütlü ustad sənətkarın varlığına can verir. Onu özü ilə müsahib kimi görür. Onun nə düşündüyünü, həyat haqqında nələri uca göylərdən seyr edərək hansı qənaətdə olduğunu məmnuniyyətlə yazısına gətirməyə çalışır. Özü çox maraqlı bir məqama da söykənir. Həyatın əzab-əziyyətlər məkanı olduğunu da unutmur. Hətta Dədə Qorqudun məşhur Yalınçıq obrazı da mənə gətirilir: "Yalınçıqlar əlində al boyanmış köynəyəm", yaxud müəllif əsərin janrı ilə bağlı fikri də buradaca çox dəqiq həssaslıqla verə bilər. Çünki bu kitab başdan-başa dörlüklə yazılmış bir əsərdir. Dörlük rübai təməsidir. Bu janrda yazılan əsərlərdə həyat və cəmiyyət haqqında müəllifin ümumiləşdirici düşüncələri yer alır. Ə.Xələfli də Hüseyn Kürdoğlunun dörlük sarayı qurduğunu məmnunluqla qeyd edir, hətta özü də bu dörlük sarayının içində olduğunu, məhz bu sarayın naxışları ilə özünün yaratdığı poema-epos ədəbi abidəsinə naxışlar vurur: Ustad baxdı halıma, gördü halı göynəyəm, Məni məndən irəli - deyər bu yer, göy - nəyəm, Yurdu talan içində, bəxti yalan içində, Yalınçıqlar əlində al boyanmış köynəyəm.

Axtardım məkanımı, kimdən sordum yerimi, Yəne mənə söylədi, qoca qurdum yerimi. Mən qoca Kürdoğlunun dörlük sarayındayam, Qorusun söz qoşunum - əsgər, ordum yerimi.

Hökəridən, Arazdan, Qara göldən soruşdum, Ağrıların lələsi Şirindilən soruşdum. Xəyalımda yeridim, dağları gözdüm gəldim, Dedim, ustad, mən səni yurdsuz eldən soruşdum.

Mən bu qeydlərdə məhz əsərdən götürülmüş ayrı-ayrı parçaların bitkinliyinə xüsusi diqqət yetirirəm. Bura qədər müəllif sanki Hüseyn Kürdoğlu soruşanda Zəngəzur dağlarından çağlayıb gələn çayları, ecəzkar gölləri gəzir. Gördüyü mənzərələrin gözəlliklərinə heyran olur. Ancaq onların hamısından şair soruşur. Əgər bir soraq ala bilmirə, onda kədərlənir. Əlbəttə, Əli Rza Xələfli məramına doğru yazısı boyu çox həssaslıqla və inamla addımlayır. Ona görə də Hüseyn Kürdoğlunu soruşarkən dağlarla, çaylarla bir sırada Şirindili də görür. Ən əsası odur ki, o, Hüseyn Kürdoğlunun haqqında ən səhii, ən canlı məlumatı məhz qardaşı Şirindildən ala biləcəyinə inanır. Ona görə də elə ağrıların lələsi Şirindili arayı, axtarı və Hüseyn Kürdoğlu haqqında ən üstün məlumatı ondan alır. Əlbəttə, poema-etüdü bu hissəsindən artıq Şirindil də ön plana çıxır və özü də şair haqqında maraqlı düşüncələrlə xatirələri şairlə bölüşür.

Şirindilin xatirələri sanki Hüseyn Kürdoğlunu gözələrimizin önündə canlandırır. Ümumiyyətlə, Şirindildə qardaşı Hüseynə sonsuz sevgi hissələri onun xatirələrindən duyulur. Müəllif də bu xatirələri çox maraqlı poetik incələmələrlə yazıya gətirir.

Zənnimcə, indi oxucu üçün də maraqlı olar ki, Şirindil qardaşı haqqında nələri deyir və bunu Xələfli necə poeziyaya çevirir:

Dənşir Kürdoğludan yəne səhər küleyi, Dörlü xəbər gətirir qərib durna ləleyi. Qardaşı Şirindilin hər sözündə canlanır, Xatirəsi, obrazı, ölməz şair taleyi.

İsti idi hər kəsə sözündə, beyanında, Yaxıma, yadına, dostuna heyanında, Görməyə axtarardı: "Hardasan, ay Şirindil?" Deyərdim ki, burdayam, elə sənin yanında.

Bulaq idi duruluq damarında, qanında, Bir böyüklük var idi varlığında, canında. Gözlərində dünyanın dərini daşıyardı, Dil açıb danışardı sözü həyəcanında.

Ümumiyyətlə, xatirələr o vaxt xarakterik cizgilərlə zəngin olur ki, xatirə danışan yaddaşındakı obrazı yaxşı tanımış olsun. Onun fərdi xüsusiyyətləri haqqında yaddaşında dəqiq cizgilər saxlamış olsun. Əlbəttə, Şirindil hər halda qardaşı haqqında danışa bilər. Amma unutmamaq lazımdır deyil, bəzən ən yaxın adamlar belə canlı xatirələri dilə gətirməkdə çətinlik çəkirlər. Demək, bunun üçün xatirə danışan kimi xatırlayırsa, onun

ƏBƏDİ İZLƏR, YAŞARI SÖZLƏR "QARDAŞIMDAN QALAN DÜNYA" (POEMA-ETÜD) ƏSƏRİ ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

təbiətini sevmiş olmalıdır. Onun dəyərli, üstün keyfiyyətlərini xüsusi sevgi hissi ilə dilə gətirməlidir. Yalnız bu zaman insan öz doğmasını bütün canlılığı ilə sözündə, söhbətində təcəssüm edə bilər.

Şirindil Alışanlı qardaşı Hüseyni tayfanın böyüyü kimi görür, hətta onu bir ocaq kimi, pır kimi xarakterizə edir. Həqiqətən də hörmətli adamlar, el arasında xüsusi nüfuz qazanmış insanlar hər kəsin yaddaşında müqəddəs bir övliyə kimi qalır. Adamlar sağlığında belələri ilə görüşməyə can atırlar. Cismani ölümlərindən sonra isə xatirələrini xüsusi ehtiramla bölüşür, məzarını isə bir ziyarətəh kimi yad edirlər.

Kimlər Hüseyn Kürdoğlunu dost kimi xatırlayır, kimlərin yaddaşında Hüseyn Kürdoğlu canlı olaraq qalır. Bu bərədə Şirindil Alışanlı maraqlı faktlarla çıxış edir. Hüseyn Kürdoğlunun Bərdədə xəstə olarkən keçirdiyi hissələri xüsusi bir duyğu ilə yaddaşa gətirir. Dədə Şəmşir Hüseyn Kürdoğlunu yoxlamaq üçün onun yanına gəlir. Hətta ona şairə xeyri olar deyər "bir dalaq bal" da gətirir. Burada "bir dalaq bal" ifadəsi oxucuda maraqlı doğura bilər. Axı evvəllər indiki arı yeşikləri yox idi. İçi oyulmuş ağac kötüyündən hazırlanmış vasitələrdə arılar bal qoyurdu. Burada da arılar öz şanlarını dalağa bənzər vəziyyətdə hazırlayırdılar. Ona görə də hər bir şanlı bal parçası bir dalaq adlanırdı. Əlbəttə indi bunu "ramka" əvəz edir. Nə isə...

Demək, Dədə Şəmşir şairi yoxlamağa gəlir. Şamil Əsgər Dəlidağ, Məmməd Aslan, Cəbrayıldan Qorxmaz (Bayramov), Bəhmən, Şücaət kimi sənətkarlar Hüseyn Kürdoğlunu qətiyyətlə unutmur. Əli Qurban Dastançı, Aşıq Şəmşir, habelə, Xalq Şairi Bəxtiyar Vahabzadə də bu hissədə Şirindil Alışanlının xatirələrində dilə gətirilir:

O, tayfanın ocağı, səcdəgahi, piriydi, Hər kəs yaxşı bilirdi, o, yüzlərdən bəriydi. Xınalanıb gülərdi hər addımı qurbanla, Ürəklərdi məkanı, gözlər üstü yeriydi.

Atının nalı düşsə, nalbəndlər nal gətirib, Şair qəmə batıbsa, sevenlər xal gətirib. Xəstələnib Bərdədə - şairə dərman olar, Dədə Şəmşir əlində bir dalaq bal gətirib.

İstisuya gedişi necə sad xəbər idi, Qarabağda, Bərdədə hər dərde sipər idi. Şamil Əsgər Dəlidağ, Məmməd Aslan, Qorxmazın Bəhmənin, Şücaətin dilində əzbər idi.

Əli Qurban Dastançı hər dərini bölərdi, Dədə Şəmşir şairi sevgisinə bələrdi. Cəbrayıldan çoxları - biri elə sən özü... Hüseynin kimliyini ellər yaxşı bilirdi.

Dədəlik vardı onda - böyüklükdə baş idi, Qan bağlayan sözündə təmkin ağır daş idi. Kövrələrdi, dolardı bir sınımış budaq üstə, Bir uşaq ağrısı da gözlərində yaş idi.

Poema-etüd bənd-bənd davam etdikcə biz Hüseyn Kürdoğlunun sanki axıracan öyrənilməmiş bir qitə təbiətini görürük. Şirindil Alışanlının dilindən Xələfli çox doğru olaraq qeyd edir ki, H.Kürdoğlunun təbiətində bir dədəlik var idi. Bunu mən də müşahidə etmişdim. Tutarlı məsləhət verə bilirdi, camaatı yığıb yanına gələndə çalışırdı ki, hər kəsi nigaranlıqdan qurtarsın. Hələ işğal qabağı baş verən hadisələr vaxtı H.Kürdoğlunun necə insanlara mənəvi dayaqlı olmağı heç vaxt unudulmur.

O, doğrudan-doğruya insanların ziyarət etdiyi bir dədə obrazında görünürdü. O, bu hörməti öz səmimiyyəti, insanlara doğmalığı ilə qazanmışdı. H.Kürdoğlu haqqındakı ədəbi-publisistik filmin bir yerində Cavid Qurbanov qeyd edir ki, ilk dəfə Aşıq Şəmşirə H.Kürdoğlu "dədə" deyər müraciət etmişdi. Maraqlıdır ki, elə bundan sonra hər kəs Aşıq Şəmşirə "Şəmşir dədə" deyər ünvan tuturdu. Onu da xatırlatmaq lazımdır ki, H.Kürdoğlunun özü də bundan sonra elə adamlar "dədə" deyər müraciət edir, onu yenilməz, aqil bir ağsaqqal gözündə görürdü.

Onu da deyim ki, Xələflinin poema-etüd adlandırdığı "Qardaşımdan qalan dünya" hissəsində Hüseynin nisbətən az duyulan, az bilinən xarakter cizgiləri də yada salınır. Bəli, H.Kürdoğlu heç bir haqsızlığa davam gətirmirdi. Yerindəcə haqsız olanı susmağa vadar edirdi.

Bütün bunları ən xarakterik cizgilər kimi Şirindil Alışanlı danışır. Söhbət o qardaşdan gedir ki, onun özü də indi böyük qardaşı H.Kürdoğlunun əbədi uyuduğu torpağa baş qoyub. Mən ona görə deyirəm ki, sözün həqiqi mənasında xalqın qəlbində yer tutmuş insanlara görə torpaq şöhrətlənir.

Yeri gələndə Hüseyn Kürdoğlu haqq uğrunda, həqiqət naminə bir əsgər kimi savaşa bilirdi, əlbəttə, sözü ilə, məntiqi ilə. Doğru bildiyi həqiqətləri dilə gətirməyi ilə:

Şər-bəhtan, qarayaxma yad idi, dinc Hüseynə, Gör necə ilan olar, nahaqdan sanc, Hüseynə, İllərin ovqatına köklənmiş Bəxtiyar da Kürdoğlu adı verib dərəkəkdə gənc Hüseynə.

Kəşik çəkdi bir əsgər, ər, dəyanət adına, Yaxın gələ bilmədi xor, xəyanət adına. Türk oğluna ögeydi - desələr də sınımadı, Ömürlük sadiq oldu bir əmanət adına.

El içində hörməti bir şahənə taxt idi, Kəndə gəlir... bir bayram, bir ayrıca vaxt idi. Hüseyn Kürdoğlu yolu... Bakı-Laçın-Əhmədli, Dağlarda doğma kəndi mənəvi paytaxt idi.

H.Kürdoğlunun bitkin təbiəti, yüksək humanizmi, həyata açıq gözlə, mərd-mədənə baxması onu bir yenilməz obraz kimi xarakterizə etməyə imkan verir. Qazandıqı hörmətlə, ehtiramla doğma kəndi Əhmədli Azərbaycanın ən gözəl guşələri kimi anılan, yadda qalan bir yerə çevirmişdi. Əlbəttə, onun üçün Laçın, doğulub-böyüdüğü Əhmədli kəndi sözün həqiqi mənasında paytaxt idi. O, Əhmədli ucalığından, zirvəsindən Azərbaycana sevgi ilə baxa bilirdi. Bütövlükdə Azərbaycanın hər bir yerini və əlbəttə, həm də cənubi Azərbaycanı özünün qəlbinin bir parçası bilirdi.

(Davamı var)